

КОГНІТИВНИЙ ФРЕЙМІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Васильченко О. М.,

аспірант Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті актуалізується роль когнітивного фреймінгу як одного з інструментів врегулювання міжнародних конфліктів, спрямованого на видозміну картин світу відповідних сторін. Проведено паралель між реалізацією даного методу та інформаційно-психологічними операціями. Зроблено наголос на значенні когнітивного фреймінгу в переговорних процесах щодо врегулювання міжнародних конфліктів. Охарактеризовані окремі особливості керування сприйняттям в рамках Мінських угод початку 2015 року в порівнянні з дискурсивними практиками вищих посадових осіб України та Російської Федерації.

В статье актуализируется роль когнитивного фрейминга как одного из инструментов урегулирования международных конфликтов, направленного на видоизменение картин мира соответствующих сторон. Проведена параллель между реализацией данного метода и информационно-психологическими операциями. Сделан акцент на значении когнитивного фрейминга в переговорных процессах по урегулированию международных конфликтов. Охарактеризованы отдельные особенности управления восприятием в рамках Минских соглашений начала 2015 года в сравнении с дискурсивными практиками высших должностных лиц Украины и Российской Федерации.

The article stresses upon the role of cognitive framing as one of the instruments for international conflicts settlement, aimed at modifying the parties' pictures of the world. A parallel is drawn between the implementation of the method and the information and psychological operations. The emphasis is made on the importance of cognitive framing in negotiation processes as for the settlement of international conflicts. Some features of perception management under the Minsk agreements as from the beginning of 2015 in comparison with discursive practices of senior officials of Ukraine and the Russian Federation are also characterized.

Ключові слова: міжнародний конфлікт, інформаційно-психологічний вплив, когнітивний фреймінг, керування сприйняттям, переговорний процес, Мінські угоди, Україна, Російська Федерація.

Постановка проблеми. Потреба у вирішенні будь-якого міжнародного конфлікту безпосередньо пов'язана з необхідністю оперувати картинами світу, що існують у свідомості його основних сторін, де власне вкорінене конфронтаційне сприйняття – основа конфліктної поведінки. Звісно, основна причина використання такого підходу полягає в усвідомленні самої природи політичної взаємодії – тобто, відносин з приводу влади – де, як відомо, роль сприйняття соціальних агентів по відношенню до їх поведінки є першочерговою та визначальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми дослідження довів, що основа для розуміння як природи самих когнітивних фреймів у контексті психології, теорії інформації, соціального конструктивізму, так і можливостей їх застосування в дискурсивних практиках соціальних агентів була закладена в роботах Д. Шмуелі, М. Елліотта, С. Кауфман, Г. Почепцова, Ю. Сороки, С. Кобб, Дж. Росмана, О. Манойло, С. Кошута, Дж. Лакоффа, П. Нарбі, Н. Онафа, А. Вендта, А. Гусейнової, К. Платта, А. Баровської, Є. Кожемякіна, І. Кобзар, Я. Косяк, Т. Красікової, В. Крисова, О. Лурії, Д. Місюрова, С. Поцелуєва, О. Васюти, Л. Гудкова, М. Маколі, та ін.

Однак, незважаючи на це, в сучасному науковому дискурсі бракує синтезу ідейних досягнень зазначених науковців, зокрема по відношенню до тих когнітивних фреймів, що використовуються в межах російсько-українського міждержавного конфлікту, відповідно, з боку України та Російської Федерації (РФ).

Метою даної роботи є виявлення характерних особливостей когнітивного фреймінгу як інструменту врегулювання міжнародних конфліктів, зокрема на прикладі російсько-українського міждержавного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, варто наголосити, що, послугуючись теоретичними напрацюваннями Д. Шмуелі, М. Елліотта, С. Кауфман, у даному дослідженні когнітивні

фрейми розуміються як когнітивні засоби або скорочення для осмислення індивідами та їх групами комплексної інформації щодо об'єктивної дійсності [1, с. 207].

Більш того, вказані дослідники стверджують, що саме через різку відмінність та конфронтаційну природу когнітивних фреймів сторони соціальних конфліктів будь-якого масштабу переживають значні труднощі з їх врегулюванням. Серед когнітивних засобів, що зазвичай формують картину світу та сприйняття об'єктно-предметного поля конфлікту, виокремлюють:

- 1) фрейми ідентичності;
- 2) фрейми-характеристики;
- 3) фрейми влади, суспільного контролю та конфліктного врегулювання;
- 4) фрейми ризику та інформації;
- 5) фрейми здобутків або втрат [1, с. 210].

Виходячи із цього, когнітивний фреймінг можемо розуміти як управління соціальними агентами когнітивними фреймами в межах своїх дискурсивних практик з метою досягнення визначених політичних цілей. Надалі для обґрунтування основи такого визначення звернемося до деяких його теоретичних витоків.

По-перше, Ю. Сорока, вивчаючи особливості соціального сприйняття на тлі інтерпретативної теорії культури авторства К. Гірца, зазначає, що за своєю природою воно є соціальним явищем, тобто рухом соціально значущих символів [2, с. 72]. Значення ж таких символів, на думку дослідниці, освоюються індивідами та напряду підтримуються соціальною спільнотою, що дає нам змогу стверджувати, що когнітивні фрейми також виступають об'єктом захисту суспільства або його окремих груп, оскільки забезпечують цілісність та послідовність їх картин світу, тобто онтологічну безпеку.

Ще одним підтвердженням останньої тези є твердження Ю. Сороки про те, що саме колективна дія щодо збереження чи зміни певної соціально-політичної ситуації, а не просто соціальні група чи ситуації є контекстом колективно існуючих форм мислення [2, с. 77]. Тобто такий погляд дає нам підстави вважати, що й когнітивні фрейми, котрі лежать в основі образно-символічного соціального сприйняття, також створюються, зберігаються, трансформуються та ліквідуються у відповідній соціальній динаміці – дискурсивних практиках.

По-друге, можемо зазначити, що концепт когнітивних фреймів існує в тісному поєднанні також із конструктивістською теорією Н. Онафа стосовно соціальних правил та норм, котрі регулюють соціальні відносини. На думку дослідника, відповідно до природи зв'язку типу «агент-структура» всі такі правила й норми зв'язують соціальних агентів на тлі «світу, що постійно змінюється, й структура котрого постійно перероблюється [соціальними агентами – авт.]» [3, с. 4].

При цьому, оскільки когнітивні фрейми, що існують на рівні індивідуальної та масової свідомості, також є невід'ємною частиною інформаційного простору будь-якого міжнародного конфлікту, то, звертаючись до думки В. Короля, можемо стверджувати, що вони відображають та задають тематично-ментальні традиції сприйняття відповідного контенту, пов'язаного з таким конфліктом [4, с. 43]. Таким чином, маємо усвідомлювати, що, працюючи над видозміною існуючих когнітивних фреймів сторін міжнародного конфлікту, необхідно усвідомлювати, що така видозміна має враховувати існуючі тематично-ментальні традиції сприйняття сторін, тобто існуючу систему символів та образів інтерпретацій конфлікту. Оскільки когнітивний рефреймінг будь-якого міжнародного конфлікту першочергово має справу з його смисловим виміром. Останній же можемо розуміти як сукупність смислів та інтерпретацій, якими послуговуються політичні актори, наділяючи ними явища та процеси об'єктивної дійсності в межах своїх дискурсивних практик, виражених в інформаційно-психологічних інструментах як ключових елементах соціальної та, зокрема, міжнародно-політичної комунікації.

Так, наприклад, у своїх роботах Г. Почепцов також неодноразово доводить, що в соціально-політичній взаємодії первинним є образ-смісл, а факт, в свою чергу, є вторинним [5, с. 16]. Згідно з твердженнями дослідника відповідний образ завжди залежить від цілей стратегічної комунікації певного соціального агента. Більш того, Г. Почепцов, згадуючи твердження О. Солнцевої, звертає увагу на те, що анексія Криму та подальше втручання в події на сході України, незважаючи на весь негатив даних обставин, об'єднали велику кількість росіян, оскільки офіційні мотиви дій РФ підсилювали існуючу загальнонаціональну ідею даної держави [5, с. 30]. Що, у свою чергу, демонструє силу впливу існуючих когнітивних фреймів серед широких мас населення РФ. Також можемо вважати, що будь-який процес когнітивного фреймінгу нагадує собою реалізацію інформаційно-психологічних операцій, оскільки в ньому присутня попередня розвідка смислового поля об'єкту впливу, конкретно визначена цільова аудиторія, багато в чому подібні канали комунікації, механізми контролю й закріплення тощо.

До того ж, говорячи про використання інформаційно-психологічних операцій як сучасних засобів політичного впливу, О. Манойло виокремлює цілеспрямоване створення образу політичної події або ж процесу, що перетворюється, за словами дослідника, на «політичний імператив», котрий починає визначати суспільні відносини, створюючи «специфічний феномен в політичному житті держави, групи акторів міжнародних відносин або ж світового співтовариства як такого» [6, с. 653]. Як розуміємо,

описаний інструмент інформаційно-психологічного впливу на агентів міжнародно-політичної взаємодії безпосередньо являє собою явище когнітивного фреймінгу або навіть рефреймінгу, якщо мова йде про видозміну вже існуючої системи осмислення дійсності певними соціальними агентами.

Такі ж методи інформаційно-психологічного впливу, на думку О. Манойло, використовуються в міжнародній взаємодії і коли відбувається запуск т.зв. «ланцюгової реакції» в поведінці іноземної цільової аудиторії, відповідно до запроваджуваної ідеології [6, с. 656]. Остання ж природньо містить в собі систему когнітивних фреймів, що визначають сприйняття подій та явищ соціальної дійсності. Більш того, акцентуючи важливість використання технік нейролінгвістичного програмування в контексті впливу на політичні процеси, О. Манойло зауважує, що ключові «якорі», основані на асоціаціях та образах, вкорінюються в суспільну свідомість саме шляхом багаторазового повторення в дискурсивних практиках соціальних агентів певних когнітивних фреймів та підкріплення їх сутності на практиці. Саме так, на думку дослідника, вони перетворюються на «політичні імперативи» [6, с. 656].

Тож з урахуванням вищенаведеного, маємо також зауважити, що в працях таких дослідників, як С. Кобб, Дж. Росман, Дж. Лакофф, Г. Почепцов, Д. Шмуелі, М. Елліотта, С. Кауфман та ін., аналіз фреймів та рефреймінг безпосередньо виокремлюються як інструменти врегулювання соціальних конфліктів.

Саме тому, продовжуючи мову про роль когнітивного фреймінгу безпосередньо в контексті можливих шляхів врегулювання міжнародних конфліктів, наразі звернемо увагу на твердження, запропоноване С. Кобб. Так, на думку дослідниці, саме нарративні моделі врегулювання є найдієвішими інструментами в вирішенні міжнародних конфліктів, тому вона розглядає судові засідання, громадські слухання, парламентські сесії та переговорні процеси, що стосуються окремих міжнародних конфліктів, в якості таких інструментів [7, с. 24]. Оскільки в межах даного роду суспільних взаємодій відбувається вербалізація та видозміна нарративів, створюються інтерпретації та можуть бути започаткована нова «логіка наративу» та його сюжетні лінії. Особливу роль у вказаному відношенні С. Кобб відводить переговорним процесам, оскільки в їх межах наративи – разом із сукупністю відповідних когнітивних фреймів сторін – оцінюються або ж навіть осуджуються, та зрештою адаптуються у формі сценаріїв конструювання майбутньої взаємодії між сторонами [7, с. 24].

Таким чином, розвиваючи дану тезу, потрібно звернутися до моделі нарративного врегулювання соціальних конфліктів авторства Дж. Росмана під назвою ARIA (англ. Antagonism, Resonance, Invention, Action, укр. Протистояння, Резонанс, Смыслотворчість, Дія) [8]. Дана чотирьохступенева нарративна модель врегулювання дозволяє сторонам повністю розкрити, почути та зрозуміти смислові матриці одне одного стосовно об'єктно-предметного поля конфлікту з метою ефективного когнітивного рефреймінгу позицій сторін та винайдення оптимального вирішення проблеми. Саме тому технологія цієї моделі актуалізує необхідність вдалого управління когнітивними фреймами задля вирішення навіть зatoryжних міжнародних конфліктів.

На підтвердження цього варто згадати, що Г. Почепцов, цитуючи в одній зі своїх робіт Ш. Айєнгара, звертає увагу на управління тематичними та епізодичними фреймами – що, відповідно, акцентують роль індивіда та власне проблемність в будь-якій події – як один із інструментів ведення інформаційних війн [9, с. 57]. Згаданий інструмент тісно пов'язаний ще з одним методом інформаційного протистояння на будь-якому рівні соціальної взаємодії, виокремлений Г. Почепцовим, а саме – керуванням сприйняттям. На думку дослідника, саме цей прийом дозволяє в рамках інформаційної війни замінити тактичний ресурс (нейтральну інформацію про подію або особу) стратегічним (знанням, позначенням) [9, с. 49]. Причому в межах російсько-українського міждержавного конфлікту обидві сторони активно послуговуються згаданим інструментарієм. Так, наприклад, у викладенні сутності Мінських угод від 12 лютого 2015 р. українські ЗМІ на позначення українських військ – як це вказано в тексті угоди [10] – використовують термін «сили АТО», а назву «збройних формувань окремих районів Донецької та Луганської областей», присутню за текстом, замінюють на «бойовиків» [11].

Даний приклад демонструє відмінність між переговорним та контентно-потоківими засобами управління міжнародними конфліктами. Оскільки, у свою чергу, в згаданому тексті Мінських угод від 12 лютого 2015 р. використовуються позитивні або ж нейтральні смисли, наприклад, стосовно того, що лідери України, РФ, Німеччини та Франції «підтверджують повну повагу до суверенітету і територіальної цілісності України», а також «твердо переконані в безальтернативності виключно мирного врегулювання» [10]. Цікавим у тексті зазначеної угоди є також використання фрейму влади, суспільного контролю та конфліктного врегулювання типу «криза» на позначення подій на сході України [11].

Водночас, незважаючи на здебільшого нейтральність смислів переговорного процесу в межах Мінську-1 та Мінську-2, а також у «нормандському форматі», в дискурсивних практиках як України, так і РФ на найвищому політичному рівні прослідковується низка суто конфронтаційних когнітивних фреймів, що свідчить про активне смислове протистояння між двома сторонами. Варто зазначити, що Г. Почепцов, у свою чергу, безпосередньо відносить такі процеси та явища до категорії смислових війн [5].

Так, наприклад, президент України П. Порошенко у своїх виступах використовував метафору «зла», описуючи РФ, використовуючи психологічний прийом знецінення, говорячи про неприпустимість

врахування «так званих інтересів Кремля» [12] під час врегулювання російсько-українського міждержавного конфлікту. У свою чергу, «умиротворення та примирення задля нормалізації відносин з Росією» було названо ним «примиренням зі злом», що призведе до «ще трагічніших наслідків» [12]. Таким чином, у наведених та подібних їм висловлюваннях президента України можемо побачити особливі прояви когнітивного фреймінгу подій, явищ та процесів політичної дійсності, котрі, у свою чергу, покликані на протистояння відповідному російському інформаційно-психологічному впливу.

Свого часу В. Кейсбір звернув увагу на ключові елементи наративу «боротьби героя» в дискурсивних практиках різного роду соціальних агентів. Так, серед них було виділено, що боротьба має в такому разі сприйматися як захист базових ідентичності та гідності агента, а поразка в даній боротьбі сприйматися як немислима [13]. Тож природу когнітивних фреймів, котрі знаходимо в дискурсивних практиках України та РФ поза офіційними переговорними процесами, можемо віднести саме до наративу про «боротьбу героя зі злом». Єдине що обидві сторони інтерпретують останню діаметрально протилежним одне до одного чином.

Президент України П. Порошенко, оцінюючи рішення США про надання Україні летальної оборонної зброї, говорить про невиконання РФ зобов'язань та «продовження накачування Донбасу важкою зброєю». Водночас у його висловлюваннях відбувається позитивний фреймінг рішення США: «Американська зброя в руках українських воїнів – не для наступу, а для рішучої відсічі агресору, захисту українських воїнів та мирного населення, а також ефективної самооборони відповідно до Статті 51 Статуту ООН» [14]. Таке використання прийому керування сприйняттям є цілком закономірним в умовах перебування сторонами в стані інформаційної та смислової війни. Ще одним цікавим моментом у даному контексті є вживання метафори хвороби в рамках фреймів-характеристик, що проявилися у формі виразів, на кшталт, «трансатлантичне щеплення від російського вірусу агресії» [14].

У свою чергу, подібного роду конфронтаційні за своїм змістом фрейми можемо знайти й у дискурсивних практиках вищих посадових осіб РФ. Так, наприклад, під час своєї прес-конференції за підсумками 2017 р. президент РФ В. Путін, описуючи події на сході України, використав фрейм-характеристику, втілений в метафорі «безумовної трагедії». При цьому її першоджерелом він назвав «державний переворот, збройне неконституційне захоплення влади», що, у свою чергу, є ще одним фреймом-характеристикою. Надалі В. Путін, також використовуючи наративну схему типу «боротьба героя зі злом», описує боротьбу тих, хто не погодився з «переворотом», з недемократичним тиском та навіть повномасштабним застосуванням збройних сил. Таким чином, російською стороною конфронтаційно щодо України було використано черговий фрейм-характеристику разом із вищезгаданим фреймом влади, суспільного контролю та конфліктного врегулювання. Останній, зокрема, проявився у виступі В. Путіна на зазначеній конференції також і у вислові про «нібито прагнення України до лона європейської цивілізації» [15], що має на меті знецінення нинішньої української політики щодо євроатлантичної інтеграції.

Висновки. Когнітивний фреймінг як управління соціальними агентами когнітивними фреймами в межах своїх дискурсивних практик з метою досягнення визначених політичних цілей є невід'ємною складовою частиною врегулювання будь-якого міжнародного конфлікту, зважаючи на соціальну природу останнього. При цьому існуючі на сьогодні наративні моделі врегулювання конфліктів дають можливість вдало дослідити та видозмінювати смислові матриці позицій сторін, на кшталт інформаційно-психологічних операцій. Саме тому вивчення когнітивних фреймів та їх відповідний рефреймінг, вносячи зміни до смислового виміру конфлікту, дозволяють швидше та ефективніше його врегулювати.

Однак, незважаючи на здебільшого нейтральність смислів переговорного процесу в межах Мінську-1 та Мінську-2, а також у «нормандському форматі», дискурсивні практики як України, так і РФ на найвищому політичному рівні сповнені на сьогодні рядом виключно конфронтаційних когнітивних фреймів, що свідчить про активну фазу смислової війни між двома сторонами, яка наразі перешкоджає оптимальному врегулюванню даного міжнародного конфлікту. А це, у свою чергу, потребує вироблення сторонами більш ефективних фреймів для оптимальної трансформації смислового виміру російсько-українського міждержавного конфлікту та його подальшого врегулювання.

Література:

1. Shmueli D., Elliott M., Kaufman S. Frame changes and the management of intractable conflicts. Conflict Resolution Quarterly. Volume 24, Issue 2. 2006. P. 207.
2. Сорока Ю. Свої, чужі, різні: соціокультурна перспектива сприйняття Іншого: монографія. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 332 с.
3. Onuf N. Rule and Rules in International Relations. Erik Castrén Institute of International Law and Human Rights University of Helsinki. Helsinki, 24 April 2014. 23 p.

4. Король В.Г. Щодо окремих питань комунікаційно-контентної безпеки держави та суспільства. Матеріали Міжнародного форуму з кризовості комунікацій «Контентно-потоківі моделі як тактичні інструменти комунікаційно-контентної безпеки». К.: ВІКНУ, 2017. С. 41.
5. Почепцов Г. Сенси і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 316 с.
6. Manoilo A.V. Models of Information and Psychological Operations Used in International Conflicts. Eighth IEEE International Conference on Dependable, Autonomic and Secure Computing. Chengdu, China, 2009. DOI: 10.1109/DASC.2009.21.
7. Cobb S. Speaking of Violence: The Politics and Poetics of Narrative in Conflict Resolution. Oxford University Press. New York, 2013. 297 p.
8. Rothman J. (2014) Conflict Engagement: A Contingency Model in Theory and Practice. Peace and Conflict Studies. 2014.Vol. 21. No. 2. Article 2. P. 104–116. Access mode: <http://nsuworks.nova.edu/pcs/vol21/iss2/2>.
9. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 260 с.
10. Полный текст Минских соглашений. РИА Новости. 12.02.2015. URL: <https://ria.ru/world/20150212/1047311428.html>.
11. Повний текст угоди, підписаної контактною групою в Мінську. URL: http://news.liga.net/ua/news/politics/5077601-povniy_tekst_ugodi_p_dpisano_kontaktnoyu_grupoju_v_m_nsku.htm.
12. Виступ Президента України на Щорічній зустрічі з іноземними послами, акредитованими в Україні, з нагоди Різдва і Нового Року / Президент України. Офіційне інтернет-представництво. 16 січня 2017 р. URL: <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-shorichnij-zustrichi-z-inozemn-39526>.
13. Casebeer W.D. Identity, Culture and Stories: Empathy and the War on Terrorism / William D. Casebeer. Minnesota Journal of Law, Science & Technology. Volume 9, Issue 2. 2008. P. 653–688. Access mode: <https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1256&context=mjlst>.
14. Президент про отримання Україною американської зброї: Це трансатлантичне щеплення від російського вірусу агресії. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. 23 грудня 2017 р. URL: <http://www.president.gov.ua/news/prezident-pro-otrimannya-ukrayinoyu-amerikanskoj-zbroji-ce-t-45234>.
15. Большая пресс-конференция Владимира Путина / Администрация Президента России. 14 декабря 2017 г. URL: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/56378>.